

Лідовець Р.А. Основні джерела Європейського договірного права

// Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 48. Частина II. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2004. – С. 50 – 52.

На сучасному етапі глобалізації економіки значно зросла роль цивільно-правових договорів (контрактів), за допомогою яких господарюючі суб'єкти – учасники міжнародних комерційних операцій оформляють свої відносини. В системі міжнародних комерційних контрактів виділяються два нових явища, що відповідають періоду глобалізації міжнародної економіки. Перше, як відзначає Н.Г. Вилкова, “полягає у зростанні ролі контрактів в якості регуляторів міжнародних комерційних відносин і називається в закордонній доктрині “контрактуралізацією”; друге полягає у зростанні правового значення стандартизації або нормалізації міжнародних комерційних контрактів”¹. З погляду на об'єктивну потребу адаптації законодавства України до міжнародних норм, в цілому, і норм права Європейського Союзу (ЄС), зокрема, актуальним стає дослідження основних джерел європейського договірного права, і принципів, що в них закладені. До піднятих питань звертали увагу багато авторів, серед яких можна виділити Мережка О.О.², Мармазова В.Є., Друзенко Г.В.³.

Серед проблем, що розглядаються останнім часом, недостатньо уваги приділяється саме праву Європейського Союзу і Європейському договірному праву, зокрема. Тому на усунення цих недоліків і спрямована дана стаття. Безпосередніми завданнями є: з'ясувати, які акти становлять основу договірного права Європейського Союзу, а також зупинити увагу на правовому регулюванні договірної свободи в цих актах, оскільки вона становить основу згаданої “контрактуралізації”.

Регулювання приватно-правових відносин в сфері міжнародних комерційних контрактів державами ЄС на регіональному рівні здійснюється як

загальноприйнятими в світі методами, так і методами, які притаманні лише ЄС. Однак, як на універсальному рівні, так і на регіональному рівні використовуються методи міжнародно-правової і приватно-правової уніфікації.

Результатом застосування загальноприйнятих методів міжнародно-правової уніфікації стало, наприклад, прийняття Віденської конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р., Римської конвенції 1980 р. про право, що застосовується до контрактних зобов'язань та ін. Оскільки більшість держав ЄС є учасниками цих міжнародних актів, то їх норми стали частиною договірного права ЄС.

Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. (надалі Віденська конвенція 1980 р.) є вагомим міжнародним документом в сфері міжнародної купівлі-продажу, як найбільш розповсюдженого виду договору. Першими міжнародно-правовими інструментами уніфікації права міжнародної купівлі-продажу товарів стали: Гаазька конвенція 1955 р. про право, що застосовується до міжнародної купівлі-продажу товарів, і Гаазька конвенція 1958 р. про право, що застосовується до переходу права власності при купівлі-продажу товарів. В 1964 р. була спроба уніфікації норм про міжнародну купівлю-продаж, в результаті якої прийнято також дві Гаазькі конвенції 1964 р.

У зв'язку з тим, що вони не стали універсальними за колом учасників розпочалась робота по створенню нової конвенції із залученням представників різних держав. Як наслідок була прийнята Віденська конвенція 1980 р., яка вступила в силу 1 січня 1988 р. і учасниками якої є більше 40 держав⁴.

В конвенції держави-учасниці погодили питання, що стосуються порядку укладення і форми зовнішньо-торгових контрактів, змісту прав і обов'язків продавця, покупця, відповідальності сторін контракту та ін. Маючи нормативний характер, норми Віденської конвенції 1980 р. становлять важливу частину договірного права ЄС.

Разом з тим, як відзначалося, є притаманні лише ЄС методи регіональної уніфікації, які реалізуються наступним чином:

- через директиви, що зобов'язують держави імплементувати закріплені в цих директивах принципи, в національне законодавство. Прикладом можуть бути директиви “Про незалежних комерційних агентів” від 31 грудня 1986 р. № L 382/17, “Про боротьбу з затримками платежів в комерційних угодах” від 29 липня 2000 р. № L 200/35.

- через регламенти, які приймає Комісія в окремих сферах права, які лише передбачають узгоджені мінімальні вимоги, однак, підлягають негайному застосуванню всіма господарюючими суб'єктами і судовими інстанціями.

- через прецедентне право Європейського суду⁵.

Поряд з міжнародно-правовою уніфікацією в договірному праві ЄС набуває поширення використання приватно-правової уніфікації. Цей метод також використовується як на універсальному, так і на регіональному рівнях. Результатом уніфікації на універсальному рівні стало укладення Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА 1994 р. (Рим). В Принципах УНІДРУА проявляється цілком новий підхід до уніфікації, який полягає в тому, що Принципи відображають ті основи складання і реалізації міжнародних комерційних контрактів, які визнані усіма правовими системами. Як відзначає О.О. Мережко, “за свідченням національних доповідей, представлених на XV Міжнародному конгресі порівняльного права, що проходив в 1998 р. в Брістолі, не дивлячись на різні правові традиції і різноманіття самобутніх національних систем права, лише окремі положення Принципів УНІДРУА явно протирічать відповідним положенням національного договірного права. Переважна ж більшість положень Принципів цілком суміщається з нормами договірного права багатьох держав, а в деяких випадках є доцільними уточненнями і доповненнями до національних норм”⁶.

Порівняно з Віденською конвенцією 1980 р. сфера дії Принципів ширша: їх положення можна застосовувати до будь-яких комерційних договорів, а не лише до купівлі продажу.

Результатом приватно-правової уніфікації на регіональному рівні стали Принципи Європейського договірної права. В середині 70-х років датський професор Оле Ландо виступив з ідеєю створення Європейського Зводу договірної права. В 1980 р. він очолив утворену державну Комісію по Європейському договірному праву. Перші результати роботи Комісії Ландо були опубліковані в 1995 році під назвою “Принципи Європейського договірної права, частина I: виконання і невиконання договорів та засоби захисту”. Повний текст принципів був опублікований в 1999 році.

Як і Принципи УНІДРУА Принципи Європейського договірної права являють собою збір правил, спільних для договірної права держав ЄС, і відповідно до ст. 1:101 можуть бути застосовані у випадках, коли:

а) сторони погодились включити їх в договір або вони погодились, що їх договір буде регулюватись цими Принципами;

б) сторони погодились, що їх договір буде регулюватись “загальними принципами права”, *lex mercatoria* або іншими аналогічними положеннями;

в) сторони не обрали ніякої правової системи або законодавства для регулювання їх договору. Остання можливість, що виникає при негативному виборі права, є новою порівняно з Принципами УНІДРУА і, на думку Н.Г. Вилкової, не безспірною⁷.

В багатьох моментах Принципи Європейського договірної права співпадають з Принципами УНІДРУА, а також з Віденською конвенцією 1980р., але також містять і відмінні правила.

Зокрема, суттєві відмінності Принципів Європейського договірної права від Принципів УНІДРУА пояснюються тим, що перші є загальними правилами договірної права і, тому, можуть застосовуватись до будь-яких угод, що укладаються в державах ЄС, включаючи ті, метою яких є задоволення

споживчих потреб, а другі внаслідок прямої вказівки, що в них містяться, можуть застосовуватися лише до міжнародних комерційних договорів.

Крім того, сфера дії Принципів Європейського договірного права ширша за сферу дії Принципів УНІДРУА. Відповідно до ст. 1:107 їх правила застосовуються не лише до міжнародних комерційних контрактів, що мають транснаціональний характер, але і до трьох видів пов'язаних з контрактом правовідносин: доповнення і зміна контрактів, одностороння обіцянка і поведінка, що виражає намір.

Принципи Європейського договірного права мають особливе значення серед норм договірного права ЄС, оскільки вони носять регіональний характер.

Спільність принципів, що закріплені в названих нами актах можна проілюструвати на прикладі вирішення питання про свободу договору – одну з основних засад договірного права будь-якої розвинутої держави. Згадувана вище контрактуралізація полягає в регулюванні сторонами на основі саме свободи договору, що надається їм правом, своїх відносин в максимальній мірі за допомогою умов укладеного ними контракту.

Про виняткове значення свободи договору свідчить той факт, що в Принципах УНІДРУА вона закріплена в першій же статті. А саме, відповідно до статті 1.1 сторони вільні вступати в договір і визначати його зміст. Змісту міжнародних комерційних договорів присвячена глава 5 Принципів. Відповідно до ст. 5.1 договірні зобов'язання можуть бути прямими і такими, що маються на увазі. Що стосується таких зобов'язань, що маються на увазі, то вони впливають з: а) характеру і цілі договору; в) практики, яку сторони встановили в своїх взаємовідносинах; с) добросовісності і чесної ділової практики; d) розумності (ст. 5.2).

Принципи Європейського договірного права в ст. 1:102 закріплюють аналогічне як і Принципи УНІДРУА, правило про свободу договору – свобода сторін вступати в договір і визначати його зміст. Але поряд містяться доповнення, що визначають межі такої свободи. Ними є:

- 1) дотримання добросовісності і чесної ділової практики;
- 2) дотримання імперативних норм передбачених Принципами.

Перше з обмежень присутнє і в Принципах УНІДРУА, однак в окремих статтях (ст. 1.7; 1.8). Що ж до другого, то воно в них не закріплене.

Як видно, формулювання принципу свободи договору в обох документах дає достатньо широкі можливості сторонам діяти на власний розсуд, як при вступі в договірні відносини, так і при визначенні їх змісту. Вони можуть обирати тип договору, змішувати умови різних типів договорів і, звичайно, обирати право, яке буде застосоване до договору.

Таким чином, можна зробити висновок, що договірне право ЄС містить норми, які різняться, як за своїм характером, юридичною силою, так і за сферою дії. Разом з тим, основні принципи договірного права, які закріплені в міжнародних актах, є дуже схожими, що свідчить про їх універсальність. Незважаючи на наявність міжнародно-правового уніфікованого акта в сфері міжнародної купівлі продажу (Віденської конвенції 1980 р.), не втрачають своєї актуальності, а навпаки, підвищують вагу акти приватно-правової кодифікації – Принципи УНІДРУА і Принципи європейського договірного права. Так само, вони між собою не конкурують, а доповнюють один одного. Однак, якщо Віденській конвенції, Принципам УНІДРУА у вітчизняній науці ще іноді приділяється увага, то Принципи європейського договірного права, на жаль, залишаються маловідомими і малодослідженими в Україні, хоча містять велику кількість цікавих норм. Тому перспективним і актуальним можна вважати дослідження принципів європейського договірного права.

АНОТАЦІЯ

В статті розглядаються основні джерела договірної права Європейського Союзу, а також окремі аспекти правового регулювання договірної свободи в цих джерелах. Особлива увага звертається на Принципи європейського договірної права.

ANNOTATION

THE MAIN SOURCES OF EU CONTRACT LAW

The subject of the article is the main sources of EU Contract Law and some aspects of legal regulation of contract freedom in these sources. Special attention is paid to the Principles of EU Contract Law.

¹ Вилкова Н.Г. Договорное право в международном обороте. – М.: “Статут”, 2002. – С. 228.

² Мережко А.А. Основные источники правового регулирования международных контрактов купли-продажи // Правила ИНКОТЕРМС. – 1990/2000. – К.: Юстиниан, 2002. – С. 434-459; Мережко А.А. Транснациональное торговое право (lex mercatoria). – К.: Таксон, 2002. – 464с.

³ В.С. Мармазов, Г.В. Друзенко. Адаптація законодавства України до *acquis* Європейського Союзу: підсумки п’ятирічного шляху // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2003. -- №12. – С. 21-30.

⁴ Див.: Шумилов В.М. Международное экономическое право. Кн. II, М.: ООО ИКК “ДеКА”, 2002. – С. 39.

⁵ Див.: Вилкова Н.Г. Договорное право в международном обороте. – М.: “Статут”, 2002. – С. 215.

⁶ Мережко А.А. Основные источники правового регулирования международных контрактов купли-продажи // Правила ИНКОТЕРМС. – 1990/2000. – К.: Юстиниан, 2002. – С. 448.

⁷ Див.: Вилкова Н.Г. Договорное право в международном обороте. – М.: “Статут”, 2002. – С. 215.